

УДК 35(075.8)

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2022-2-6>

Копитко Марта Іванівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управлінських технологій,
Університет економіки та права «КРОК»
вулиця Табірна, 30-32, Київ, 03113, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

Вінічук Марія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6588-1254>

Ганущин Соломія Несторівна

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6328-9978>

ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У статті визначено значний вплив війни та збройних конфліктів на цінності, якими керується як суспільство загалом, так і державне управління зокрема. Виявлено наявність в Україні в умовах російсько-української війни вагомих дестабілізуючих чинників розвитку держави та суспільства, які провокують значні деструктивні зміни та зумовлюють часткове нівелювання суспільних цінностей, а також порушення права і свободи людини й громадянина. Встановлено, що інтенсивний та руйнівний характер війни може призвести до зміни суспільних цінностей, оскільки населення та державні інституції стикаються з новими викликами й небезпеками, які формують подальші пріоритети соціально-економічного розвитку країни. В процесі здійсненого наукового дослідження розглянуто роль цінностей у суспільстві та в державному управлінні під час війни, а також з'ясовано їх вагомість для соціально-економічного розвитку країни в умовах невизначеності та нестабільності. Виявлено значну залежність та тісну взаємодію органів державної влади та громадськості в процесі їх функціонування та здійснення діяльності. Встановлено, що найбільш вагомими індикаторами виявлення впливу суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України є індекс демократії та індекс сприйняття корупції, які в умовах війни позиціонують зростаючі значення, що засвідчують як зміцнення демократичних засад розвитку держави, так і зниження рівня корупції в країні. З'ясовано, що зниження рівня демократії та посилення корупційних ризиків, а, відтак, і зростання рівня корупції, спостерігається в періоди загострення суспільно-політичних та соціально-економічних криз в державі. Доведено необхідність посилення взаємодії органів державної влади та громадськості на усіх рівнях з урахуванням засад прозорості, підзвітності та відкритості для громадськості.*

***Ключові слова:** суспільні цінності, громадянське суспільство, суспільні відносини, соціальна свобода, політична відповідальність, державне управління.*

Kopytko Marta
"KROK" University
Vinichuk Mariia, Hanushchyn Solomiia
Lviv State University of Internal Affairs

THE INFLUENCE OF SOCIAL VALUES ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. *The article identifies a significant impact of war and armed conflicts on the values that govern both society in general and state administration in particular. The presence of significant destabilizing factors in the development of the state and society in Ukraine under the conditions of the Russian-Ukrainian war, which provoke significant destructive changes and lead to the partial leveling of social values, as well as violations of human and citizen rights and freedoms, has been revealed. It has been established that the intense and destructive nature of the war can lead to a change in social values, as the population and state institutions face new challenges and dangers that shape the future priorities of the country's socio-economic development. In the course of the conducted scientific research, the role of values in society and in state administration during the war was considered, as well as their importance for the socio-economic development of the country in conditions of uncertainty and instability was clarified. Significant dependence and close interaction of state authorities and the public in the process of their functioning and implementation of activities was revealed. It was established that the most significant indicators of the influence of public values on the socio-economic development of Ukraine are the index of democracy and the index of perception of corruption, which, in the conditions of war, have increasing values, which testify both to the strengthening of the democratic foundations of the state's development and to the reduction of the level of corruption in the country. It was found that the decrease in the level of democracy and the strengthening of corruption risks, and, therefore, the increase in the level of corruption, is observed in periods of exacerbation of socio-political and socio-economic crises in the state. The need to strengthen the interaction between state authorities and the public at all levels, taking into account the principles of transparency, accountability and openness to the public, has been proven.*

Keywords: *social values, civil society, social relations, social freedom, political responsibility, public administration.*

Вступ. Війна Росії проти України істотно дестабілізувала явища та процеси, що відбуваються в економіці та суспільстві та зумовила посилення негативного впливу дестабілізуючих чинників на соціально-економічний розвиток країни. Очевидно, що проблеми впливу суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України в умовах війни значно актуалізувалися та перетворилися на предмет наукових дискусій, оскільки спостерігається часткове їх нівелювання в суспільстві, що обумовлює виникнення проблемних аспектів соціально-економічного розвитку країни. Посилення процесів нестабільності та виникнення проблем воєнного характеру спричинюють необхідність швидкого розв'язання проблемних питань та активізують пошук способів врегулювання відносин в суспільстві, вирішення яких істотно залежить від рівня розвитку громадянського суспіль-

ства та апарату державного управління на різних рівнях. Зважаючи на окреслені тенденції тематика дослідження впливу суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України в умовах війни є вкрай актуальною та потребує поглибленого вивчення.

Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад дослідження впливу суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України в умовах війни.

Проблематика дослідження впливу суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України в умовах війни впродовж тривалого часу знаходить своє відображення у наукових працях провідних вітчизняних науковців, адже безпрецедентна неспровокована збройна агресія Росії по відношенню до України, яка розпочалася ще у 2014 р., зумовлює виникнення вагомих викликів і небезпек, що загрожують незалежності, суверенітету,

територіальній цілісності та демократичному розвитку країни. Особливо загострився дестабілізуючий вплив факторів воєнного характеру в умовах повномасштабного вторгнення у 2022 р. та продовжується й досі.

Варто зазначити, що війна має негативний вплив на соціально-економічний розвиток країни не лише в короткостроковому періоді, а й несе далекосяжні наслідки для економіки держави в стратегічній перспективі, що в майбутньому призведе до економічних втрат, зниження продуктивності праці, зростання показників безробіття та підвищення рівня бідності. В даному контексті слушним є зауваження колективу авторів під редакцією Р. Я. Левіна [1], які опублікували доповідь «Ціннісна складова економічних орієнтацій та поведінки», де детально проаналізували вплив панівних цінностей в суспільстві на соціально-економічний розвиток держави. Поміж усім зазначено, що для українців незмінними залишаються такі традиційні цінності як: родина, праця, друзі, спілкування тощо, які мають як позитивний стабілізуючий вплив так і негативний, внаслідок консерватизму, що є однією з основних причин неуспіху реформ в галузі державного управління країни. З точки зору науковців, розбіжності між суспільними настроями та політикою держави щодо необхідності негайного реформування інституцій призводять до несприйняття, часто навіть опору до конкретних нововведень. Особливо актуальними стали дослідження ціннісно-культурних особливостей українців в умовах сьогодення, адже, до значного спектру уже відомих додався вагомий чинник воєнного характеру – повномасштабна війна та ведення активних бойових дій на території України.

Натомість С. Ганущин [2; 3, с. 72] більш детально заглибилася в проблеми дослідження взаємозв'язку влади й громадськості, внаслідок чого встановила, що в умовах війни інститути громадянського суспільства мають швидше формальний характер, який не дозволяє в повній мірі відкрито та прозоро співпрацювати з органами державної влади, внаслідок чого втрачається їх зв'язок при продукуванні

суспільно значущих норм та цінностей, що загрожує несприйняттям морально-етичних установок в суспільстві та порушенням прав громадян. Тому, варто стверджувати, що вплив суспільних цінностей на систему державного управління є надто вагомим та очевидним.

Матеріали та методи. Методологічна база дослідження побудована на використанні значного спектру загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання та економічного аналізу, зокрема, дослідження сутності суспільних цінностей здійснено із застосуванням таких методів як аналіз, синтез та наукова абстракція; дослідження впливу суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України в умовах війни проведено на основі методу порівняння, аналогій та системного аналізу; формування висновків та результатів дослідження здійснено із використанням методу узагальнення та систематизації.

Результати. Вплив суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України в умовах війни є доведеним та очевидним, про що свідчать стан та сучасні тенденції функціонування країни як незалежної та демократичної держави, прагнення якої фокусуються на досягненні повноправного членства в Європейському Союзі. Однак, досягнути бажаних результатів Україні вкрай важко, адже наявність вагомих дестабілізуючих чинників розвитку держави та суспільства провокують значні деструктивні зміни, внаслідок чого частково нівелюються суспільні цінності, а права і свободи людини й громадянина нехтуються та недотримуються. Зважаючи на окреслене можна констатувати, що обрана проблематика дослідження з питання ціннісної складової в державному управлінні доволі популярна серед вітчизняних та іноземних науковців, а її розгляд впродовж останнього десятиліття все більше актуалізується.

Зокрема, необхідно визнати, що невирішеним залишаються питання щодо концептуалізації цінностей у державному управлінні та те, як вони пов'язані з різними підходами до управління; щодо ролі цінностей в системі мотивації діяльності органів державної влади;

щодо дотримання доброчесності та етики в системі державного управління.

Стає очевидним, що розв'язання наявних проблем неможливе лише на рівні державних інституцій, а в умовах розвитку демократії потребує залучення до більшості процесів громадянського суспільства, внаслідок чого досягається реалізація таких принципів державного управління як підзвітність, прозорість, чесність та об'єктивність, що поступово трансформуються в ціннісні складові та переміщуються на передній план.

Нестандартні умови соціально-економічного розвитку України, які створені в умовах сьогодення дозволяють провести емпіричні дослідження в плані оцінювання взаємозв'язків суспільних цінностей із показниками соціально-економічного розвитку країни, параметри чого окреслюють такі показники як рівень демократії в державі, який характеризує ступінь взаємодії органів влади із громадськістю, а також рівень корупції в суспільстві, що відображає принципи прозорості функціонування органів державної влади.

Поглиблені дослідження в окресленому керунку дозволяють визначити вагомість суспільних цінностей для соціально-економічного розвитку України та виявити реальні їх проблеми в процесі державотворення й взаємодії органів державної влади із громадськістю. Тому, на рис. 1 пропонуємо дослідити стан та динаміку зміни такого показника як індекс демократії, який комплексно характеризує стан виборчого процесу в державі, рівень плюралізму, політичної участі й політичної культури, якість та ефективність функціонування урядових, а також рівень забезпечення громадських свобод.

Як засвідчують результати проведених досліджень, впродовж 2013–2022 рр. індекс демократії в Україні не має стабільної тенденції та істотно знижується в період суспільно-політичних та соціально-економічних криз, в період яких фіксується посилення суспільного спротиву та переформатування державної влади. Натомість, в період відносної стабільності значення індексу демократії позиціонує зростаючий тренд та свідчить про укріплення демократичних засад розвитку

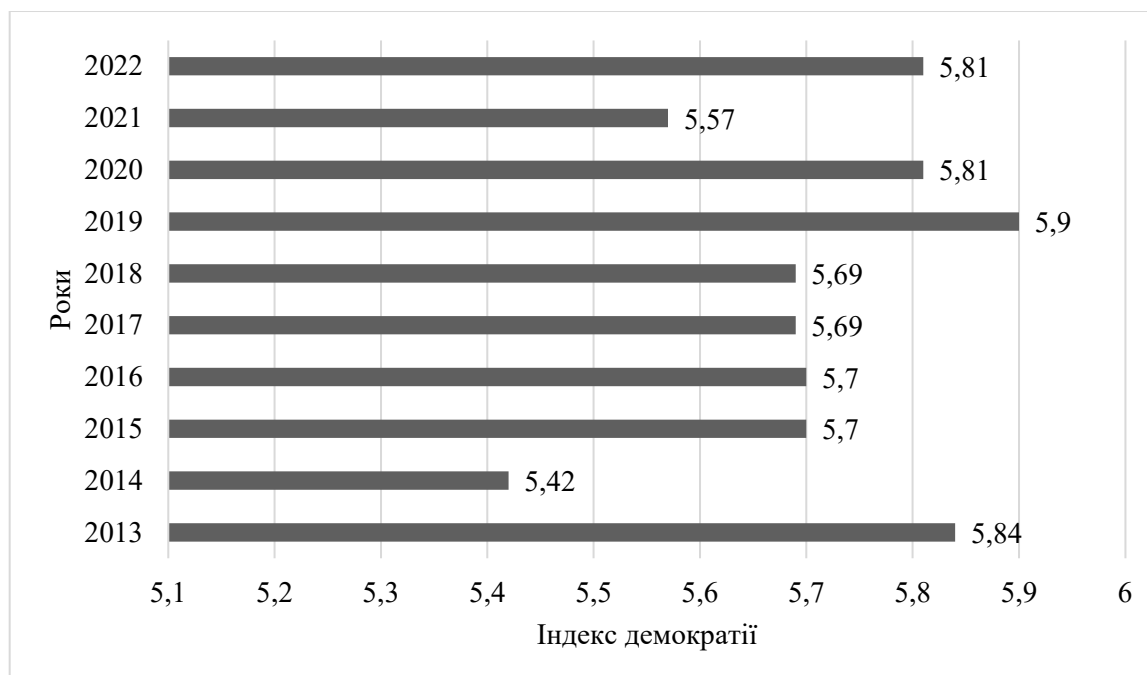

Рис. 1. Динаміка зміни індексу демократії в Україні, 2013–2022 рр.

Джерело: розраховано за [4]

держави й посилення взаємодії органів державної влади із громадськістю.

Не менш важливим індикатором оцінювання впливу суспільних цінностей на соціально-економічний розвиток України є індекс сприйняття корупції, який висвітлює рівень сприйняття громадськістю корупційних ризиків та їх прояву. Динаміку зміни індексу сприйняття корупції в Україні за 2013–2022 рр. відобразимо на рис. 2.

Водночас зазначимо, що зростаючий тренд показника корумпованості в країні свідчить про зниження рівня корупції. Як доводять результати проведеного дослідження, посилення ризиків корупції також відбувається в періоди нестабільності. При цьому, констатується такий факт, що індекс сприйняття корупції корелює із індексом демократії, обернено пропорційна залежність між яким доводиться однаковими трендами. Зважаючи на зазначені тенденції можна стверджувати, що при зростанні корупції в Україні, рівень демократії істотно знижується.

При цьому, вдалося виявити, що по відношенню до обох аналізованих показників спостерігається позитивний вплив факторів

воєнного характеру, адже індекс демократії та індекс сприйняття корупції у 2022 р. мають позитивні зміни. Тому, нами доведено, що війна в Україні, поряд із вкрай вагомими негативними процесами, здійснила певні зрушення в напрямку європейського вектора розвитку, беззаперечною умовою чого є забезпечення демократії та зниження корупції.

Очевидно, що війна суттєво впливає на розвиток державних інституцій та економіку воюючих країн та має як негайний, так і довгостроковий вплив на державу. У короткостроковій перспективі вона призводить до збільшення державних витрат на оборону та безпеку, які можуть відволікати ресурси від інших секторів економіки, що призводить до скорочення інвестицій в інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я. Крім того, вона призводить до руйнування інфраструктури, власності та виробничих активів, що посилює економічні втрати. Окрім миттєвих економічних втрат, війна також має довгостроковий вплив на економіку держави, зокрема: призводить до зменшення іноземних інвестицій, до втрати людського капіталу, до скорочення робочої сили та ерозії виробничого потенціалу країни.

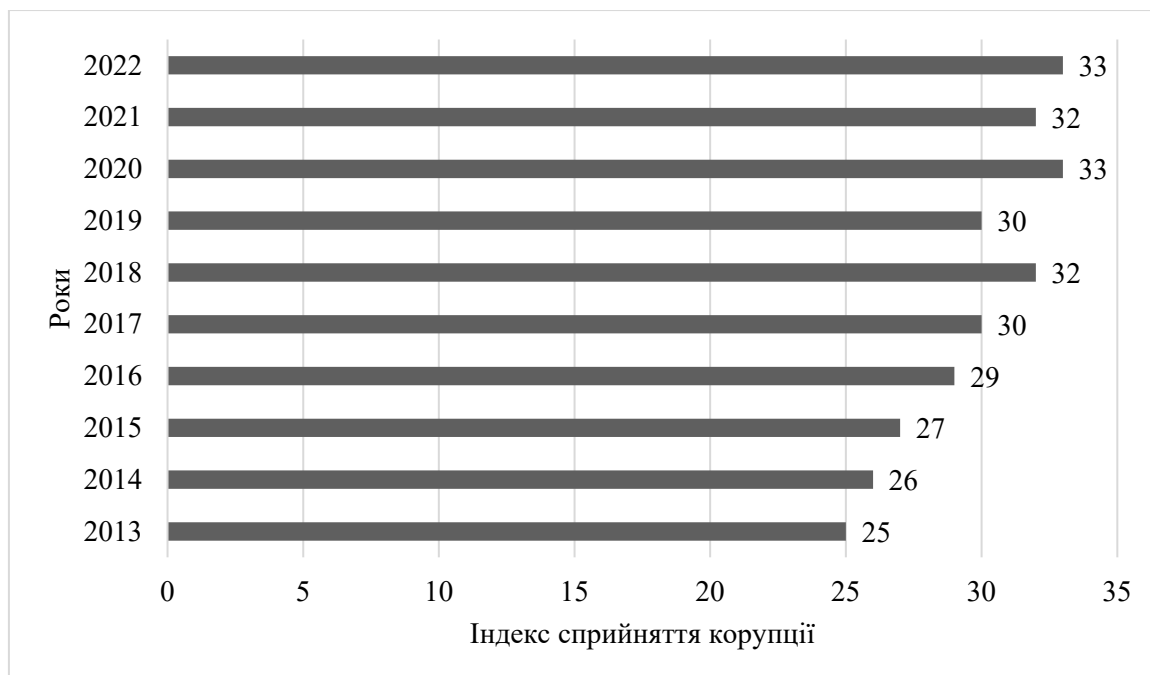

Рис. 2. Динаміка зміни індексу сприйняття корупції в Україні, 2013–2022 рр.

Джерело: розраховано за [5]

Висновки. Таким чином, підсумовуючи проведені дослідження, варто відзначити, що ціннісна складова має вирішальне значення для забезпечення ефективного управління в усіх державах та в системі забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни, тому питання впливу суспільних цінностей на державний механізм управління є актуальним, важливим й потребує детального подальшого розгляду. На підставі одержаних результатів встановлено, що військові конфлікти не завжди детермінують подальший вектор розвитку країни у сторону модернізації та покращення соціальних показників, однак, в окремих випадках є стимулятором позитивних змін. Виявлено, що війна являється рушійною силою процесів і явищ соціально-економічного й суспільно-політичного характеру, адже при фаховому

управлінні державними інституціями під час війни, можливі залучення інвестицій, зокрема в систему оборони. Україна, попри важкі часи, не припинила комплексне реформування усієї системи державного управління, що доводить успішна робота державних інституцій та соціальна підтримка найбільш незахищених верств населення. Стає очевидним, що за таких умов, виникає необхідність посилення впливу таких суспільних цінностей, як прозорість і підзвітність в галузі державного управління, що стане запорукою збереження довіри громадськості до державних інституцій та залучення більшої кількості активних громадян до взаємодії з органами державної влади, до активної участі у громадських організаціях, внаслідок чого досягнуться високі показники результативності управління.

Список використаних джерел:

1. Ціннісна складова економічних орієнтацій та поведінки: наукова доповідь за ред. Р.Я. Левіна. Київ : НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». 2022. 152 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Cinnisna-skladova-economichnyh-orijentaciy.pdf>
2. Ганущин С. Н. Взаємозв'язок публічного управління та адміністрування у межах застосування цивілізаційного й трансформаційного підходів у суспільних відносинах в Україні. *Вісник «Держава та регіони»*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 3 (77). С. 27–32.
3. Ганущин С. Н. Вплив суспільних цінностей на державне управління. *Наукові перспективи*. 2022. № 1 (19). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/995/994>
4. Democracy Index by Countries, 2013–2022. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/>
5. The Global Corruption Perceptions Index, 2013–2022. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>

References:

1. Tsinnisna skladova ekonomichnykh oriyentatsiy ta povedinky [Value component of economic orientations and behavior]: scientific report edited by R. Ya. Levin. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, State University "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine". 2022. 152 p. Available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/Cinnisna-skladova-economichnyh-orijentaciy.pdf> [in Ukrainian]
2. Hanushchyn S. N. (2022). Vzayemozvyazok publichnoho upravlinnya ta administruvannya u mezhakh zastosuvannya tsyvilizatsiynoho y transformatsiynoho pidkhodiv u suspil'nykh vidnosynakh v Ukrayini [Interrelationship of public management and administration within the framework of the application of civilizational and transformational approaches in public relations in Ukraine]. *Bulletin "State and Regions". Series: Public management and administration*. No. 3 (77). P. 27–32. [in Ukrainian]
3. Hanushchyn S. N. (2022) Vplyv suspil'nykh tsinnostey na derzhavne upravlinnya [Influence of social values on public administration]. *Scientific perspectives*. No. 1 (19). Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/995/994> [in Ukrainian]
4. Democracy Index by Countries, 2013–2022. Available at: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/>
5. The Global Corruption Perceptions Index, 2013–2022. Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>

Стаття надійшла до редакції 03.10.2022